

Előszó a szerkesztőtől

Két magyar fiatal, egy lány és egy fiú, levelezni kezd egymással a nyolcvanas évek végén.

Azt hiszem, ebben akkoriban önmagában nem volt semmi rendkívüli.

Ami ezt a helyzetet érdekessé teszi: mindketten magyarok, de a lány Romániában, Erdélyben, a fiú pedig Jugoszláviában, a Vajdaságban él, két úgynevezett szocialista országban, nemzetiségi és nyelvi kisebbség tagjaként, és érzékenyen gondolkodó, alkotó emberként.

Én egy harmadik szocialista országban, Magyarországon nőttem fel. Legalábbis életem első tizenkét éve a szocializmus idején telt. Az egyik első politikai élményeim közé tartozik, amikor a híradóban láttam a marosvásárhelyi eseményekről szóló közvetítést 1990 márciusában, amiről ebben a kötetben az egyik utolsó írás részletesen és személyes közelségből számol be. Akkor a történéseket még nem nagyon érttem, mégis valahogy megrázott. Nagyjából csak ennyire emlékszem belőle: az érzésre, hogy valami olyasmiért bántanak embereket, amiről nem tehetnek, ami velük született adottság.

Miközben olvastam, aztán szerkesztettem ezt a kötetet, folyamatosan hullámozottak bennem az emlékek, gondolatok és érzések. De volt egy gondolat, ami mindig visszatért: mennyire különféle hatással

lehet ránk, mennyire sokféleképpen élhetjük meg azt, hogy egy kisebbséghez tartozunk, és mennyire befolyásolja ezt a környezet és a többség viselkedése. Pedig ez az egész kisebbség-többség kérdés annyira relatív és sokszor annyira csak perspektíva kérdése!

Van ez az elméletem: ha valaki igazán belegondol az élete rétegeibe, akkor rájöhethet, hogy bizonyosan van olyan szempont, ami alapján ő is kisebbséghez tartozik. Lehet ez nemzetiségi, nyelvi, vallási, politikai vagy akár személyiségbeli jellemző által meghatározott. Ha ezen csak időnként elmerengénénk, akkor azt hiszem, sokkal toleránsabbak és empatikusabbak lehetnénk minden kisebbségi csoporttal szemben. Ez a könyv erről tanít. Meg arról, hogy az értékeinket érdemes tudatosítanunk és néha áldozatokat is kell hoznunk a megőrzésük érdekében. A szerzők mély megértéssel mesélnek a hagyományok, az anyanyelv és a közösségek fontosságáról. Ezek a levelek nemcsak Csillának és Tibinek szólnak, hanem mindannyiunknak, akár élünk ebben a korszakban, akár nem,

Köszönöm, hogy az elsők között olvashattam!

Pete Viktória

Bevezetés – Két levél között

A nyolcvanas évek végén, amikor még nem mertük kimondani, hogy változás közeleg, én leveleket írtam. Ott, Erdélyben, egy kisvárosban, ahol a hegyek őrizték a csendet, és a szavakat meg kellett válogatni, mert a falnak is füle volt. A levelek a Vajdaságba indultak, egy fiúhoz, akit egyszer láttam, de a sorain keresztül lassan megismertem – és talán ő is engem.

Akkoriban érettségiztünk, és az élet nagy kérdései mind ott kavargtak a fejünkben, hogyan tovább, hová vezet az út, mit kezdjünk a szabadsággal, ami még csak ígéret volt.

Ő a bácskai síkságról írt, ahol a folyók lassan hömpölyögnek, én pedig a hegyek közül válaszoltam, ahol a tél hosszú, a nyár rövid, de az emberek kitartóak. A levelek vitték a hangunkat, amikor még nem lehetett szabadon beszélni, és vitték a reményt is, hogy talán egyszer valóban magunkra találunk.

Sokat beszéltünk jövőről és felelősségről, tanulásról, családról, szerelemről és a magyarságunkról. Arról, mit jelent megmaradni annak, akik vagyunk, ha közben a világ másfelé sodor.

A rendszeren túl is éreztük, hogy az élet nem csak abból áll, amit látunk, hanem abból is, amit elhiszünk. Volt bennünk vágy, hogy kitörjünk, és ugyanakkor félelem is, hogy elveszítjük azt, amit otthonnak hívunk.

Néha arról írtunk, milyen volna elmenni messzire, oda, ahol nincsenek határok, ahol szabadon lehet tanulni, dolgozni, szeretni. Máskor meg arról, milyen lenne maradni, és valamit mégis építeni abból, ami megmaradt. Mindkettőnk családjában volt már rokon, barát, családtag, aki elmenekült a jobb élet reményében. Talán éppen ezért értettük meg egymást olyan könnyen, bennünk is ott élt az a kettős vágy: a mozdulásé és a gyökérverésé.

A levelekben nemcsak két fiatal beszélgetett, hanem két világ is találkozott. A mi nemzedékünk csendes tanúja lett annak, ahogy a történelem lassan új irányt vesz, és mi próbáltuk megtalálni benne a helyünket.

Ma, amikor újra olvasom ezeket a sorokat, érzem bennük a múlt ízét, a tinta illatát, a papír tapintását, és a várakozás különös feszültségét, végre megérkezik a válaszlevél.

Akadtt köztük olyan is, amelyen ott maradt a gyanús nyom, valaki idegen kéz már felbontotta előttem. Mégis, minden sorból átsugárzik az a csendes, makacs remény, amely akkor bennünk élt, a hit, hogy egyszer eljön egy szebb idő, és velünk együtt valami új is megszületik.

Most, felnőttfejjel visszanezve, tudom, azok a levelek nemcsak egy barátság történetét őrzik, hanem egy egész korszakét.

A szocializmusét.

Azt a sajátos, ellentmondásos világot, amelyben felnőttünk. Kívülről talán rendezettnek tűnt minden,

az utcákon ugyanazok a jelszavak, az iskolában ugyanazok a tananyagok, a boltokban ugyanazok az üres polcok. De belül, a lelkekben valami egészen más zajlott. Az ember megtanulta, hogyan kell hallgatni, mikor nem szabad kérdezni, és miként lehet a kimondatlan szavak mögé rejteni a valódi gondolatot.

Gyerekként nem értettük pontosan, miért kell félhangon beszélni, miért hunyorítanak a felnőttek, ha valaki túl nyíltan dicséri Magyarországot vagy a múltat. Csak éreztük, hogy valami nincs rendben, hogy van egy láthatatlan határ a kimondható és a gondolható között.

A szocializmusban mindenki a maga módján próbált boldogulni. Az élet látszólag kiszámítható volt. Az ember tudta, mikor jön a fizetés, mit szabad mondani, és mit kell elhallgatni. A mindennapok rendjét a félelem és a megszokás tartotta össze. Voltak, akik beletörődtek ebbe a rendbe, mert a túléléshez alkalmazkodni kellett. Mások a munkába menekültek, mert ott még érezhették, hogy van értelme a mindennapoknak. Mások az irodalomban, a zenében vagy a vallásban kerestek menedéket, ahol szabadabban lélegezhetett a lélek.

De ott voltak azok is, akiket a rendszer a saját eszközévé tett. Nagyon sokan kényszerből lettek besúgók, nem jószántukból, hanem mert a hatalom ezt követelte tőlük. Egy-egy zsarolás, egy elhelyezkedési engedély, egy rokon megmentése elég volt ahhoz, hogy valakit rábírjanak: jelentsen.

Így vált a bizalmatlanság a mindennapok részévé. Az ember megtanulta, hogy nem minden fül hallgat, és nem minden barát az, aminek látszik. Az árulás és a félelem lassan beszivárgott a családok, a közösségek életébe, és megtörte azt az ősi szövetet, amely addig összetartotta a barátságot, a nemzetiséget.

Ez a légkör formálta a mi nemzedékünket is. A szüleink már tudták, mit jelent félni, mi pedig már azt is, hogyan lehet ebben a félelemben élni. A remény – bármilyen halvány volt is –, vált a legnagyobb kincsünké. Abba kapaszkodtunk, hogy egyszer majd másképp lehet élni, hogy eljön egy idő, amikor nem kell megfontolni, kinek mit mondunk, amikor a nyelvünk, az anyanyelvünk nem gyanús jel, hanem természetes része az életnek.

A mi reményünk nem volt harsány, nem volt forradalmi. Csendes, kitartó és mély volt, mint a föld alatti forrás, ami sosem apad ki, csak ritkán mutatja meg magát. Ebből a belső reményből nőtt ki minden: a barátságunk, a leveleink, és az a hit, hogy a szavak, ha őszinték képesek átívelni a határokon, sőt, még a rendszereken is.

Mi, fiatalok, a reménybe kapaszkodtunk, abba a halvány érzésbe, hogy egyszer majd lehet másképp élni.

A levelek világa ebben a légkörben különös menedék volt. Írni valakinek a határon túlra már önmagában kockázatot jelentett, mégis megtettük, mert a szavakban ott rejlett a szabadság, amit a valóság

megtagadott. Amíg írtunk, addig szabadok voltunk, nem a párt, nem az iskola, nem a hivatal diktálta, mit gondolhatunk. A papír, a tinta és a postabélyeg jelentette számunkra a kaput a világba.

A szocializmus évtizedei így lettek egyszerre börtön és bölcső. Megtanítottak bennünket túrni, várni, kitartani, de ugyanakkor megőrizni azt, ami a legfontosabb: a hitet önmagunkban, a közösségben, és a magyarságunkban. Ma már látom, hogy ez a kettősség formált minket, a félelem és a remény, a bezártság és a vágy a szabad levegőre. Talán épp ez adja e levelek igazi értékét, hogy egy olyan korszakból szólnak, amikor minden kimondott szó bátorságnak számított. Mégis, minden hallgatás, minden elfojtott vágy, minden kimondatlan mondat alatt ott mocorgott valami közös: a változás igénye.

Az emberek szívében lassan, szinte észrevétlenül nőtt ki az érzés, hogy nem lehet így tovább. A félelem mögött ott lappangott a dacos hit, hogy egyszer eljön az idő, amikor a kimondott szó már nem veszély, hanem felszabadulás lesz.

A közös tudat – s talán még inkább a közös tudatalatti – kezdte ébreszteni a reményt. Egyre több emberben született meg ugyanaz a gondolat, ugyanaz a csendes belső mondat: *elég volt*. Nem kiáltásként, nem forradalmi jelszóként, hanem egy mély, belső meggyőződés-ként, ami lassan, de megállíthatatlanul erősödött.

Amikor végre elérkezett a pillanat, a világ mintha egyetlen nagy levegőt vett volna. A sok évnyi hallgatás, a félelem, a belső száműzetés után megtörtént az, amiben titokban mindannyian hittünk: a szavak újra értelmet kaptak, a levelek már nem a határokon túlra menekültek, hanem a szabadság felé. A történelem kereke megmozdult, és mi, fiatalok, hirtelen ott találtuk magunkat egy új korszak hajnalán.

Akkor még nem tudtuk, mit hoz ez az új világ – de tudtuk, hogy eljött. Talán éppen ez volt a legnagyobb ajándék, hogy megélhettük a kiszabadulás pillanatát, amikor a múlt árnyékából előléphetett a remény, és mi is vele együtt léphettünk a fényre.

Márton Csilla

Ismerkedés Tibivel

Nem tudom pontosan, mikor és hogyan kezdődött az ismeretségünk Tibivel. Talán a kert végében, a poros udvaron, ahol a labda mindig a konyhaablak alatt kötött ki, vagy talán a diófa árnyékában, amikor a felnőttek bent a házban már a harmadik kávé mellett vitatták meg, ki örökölt több anyai vonást, és kié a jobb kézügyesség. A gyerekek világa ilyenkor külön bolygóvá vált, kevés szabály, de annál több zaj, és valami különös összetartás, amit csak a nyári látogatások teremtenek meg.

Tibi volt a középpontban, bár ő erről mit sem tudott. Olyan nyurga fiú, akit az ember először csak fél szemmel vesz észre, hosszú karjai, csontos térdei, mozdulatai néha úgy tűntek, mintha külön életet élnének, de valahogy mindig célba találtak. Képes volt úgy rúgni a labdát, hogy az a kút kávéja mellett süvített el, épp csak megérintve a levegőt, de sosem törve be semmit. Talán ez volt benne a legmeghökkenőbb, az ösztönös pontosság, ami mellé valami álmodozó könnyedség is társult.

Tibi szeretett focizni, de még inkább szeretett elmerengeni. E kettő valahogy különös módon fért meg benne. Ha nem a labdát kergette, akkor a gondolatait. Néha leült a kert végében és csak bámulta a szántóföld szélén hajladozó napraforgókat, mintha épp velük beszélgetne. Amikor megkérdeztem, min töpreng, csak

vállat vont. „*Semmin*”, mondta, de olyan hangsúllyal, hogy az ember biztos volt benne, hogy azon a „*semmi*” belül egész világegyetemek keringenek.

Géza, az unokatestvérem, Tibi legjobb barátja volt. Mindig mindenhova együtt mentek. Ezt ők ketten már akkor elhatározták, mielőtt egyáltalán tudták volna, mit jelent igazán a barátság. Géza az a fajta fiú, aki mindig kitalált valamit, hol a szénapadlásról akart leugrani ejtóernyővel (ami alatt egy lepedő feszített), hol titkos klubot alapított a baromfiudvarban, ahová csak az léphetett be, aki tudta, hány tyúk tojik naponta. Tibi pedig mindenben csendestárs volt, ha kellett, segített, ha nem, akkor is ott volt, de sosem tűnt tolakodónak.

Mint a kissé kívülálló unokatestvér, eleinte csak figyeltem őket. A vajdasági rokonok látogatása mindig eseménynek számított a családban. Édesanyám testvére, Jolánka néném, valóságos intézménynek számított, mindig frissen dauerolt hajjal érkezett, és a beszéde úgy zengett, mintha minden mondata egy előadás része lett volna. Tanárnő volt, akár az én anyám. Mellette ott volt a férje, László főhadnagy, akiről mindenki tudta, hogy katonás fegyelemmel él, de valahogy a nagymamám udvarában mindig meglágyult. Ők ötévente jöttek haza, és ilyenkor valóságos zarándoklat indult a családban, mindenki összegyűlt, a rokonok a rokonokhoz, a szomszédok a kerítéshez, a gyerekek pedig az udvarra.

Az ilyen alkalmakor napokig tartott a dinomdánom. Reggel még a kávé mellett anekdotáztak és már pálinkával koccintottak, estére pedig valaki mindig elővette a harmonikát, jött a síró hegedű és anyám zongoraestje.

Ez volt a jel, hogy a nap hivatalosan véget ért, és átadta helyét annak a világnak, ahol már nem az órák számítottak, hanem a dallamok. A verandán megrezdült a levegő, a lámpa fényében szállt a por, a tányérok csörömpöltek és a jókedv, mint egy lassan kibomló virág, elfoglalta az egész udvart.

A harmonika után jött a síró hegedű. Valahonnan a szomszéd utca felől szűrődött át, de már régi szokás volt, hogy ha a mi házunknál mulatság kezdődik, akkor a hegedűs is tudja a dolgát. Nemsokára anyám is odaült a zongorához. Ő sosem készült, sosem gyakorolt, csak leült, és az ujjai maguktól találták a billentyűket. A hangok között ott volt minden, amit szavakkal nem lehetett elmondani, a gyerekkor emlékei, a távolban maradt testvér fájó hiánya, a sosem vallott szerelmek, a múlt, ami még mindig ott ült a konyhaasztal szélén.

A férfiak közben a konyhában tanácskoztak, legalábbis ők így nevezték, hisz közelebb voltak a mámorító nedűhöz. Valójában arról vitáztak, hogy a sült hús mellé a hordós káposztát hogyan kell szedni, melegen párolva, vagy hidegen, mert „*így marad meg a roppanása*”. László főhadnagy persze mindenre katonás választ adott: „*A káposztát nem vitatni kell,*